

Miloš Milenković

Filozofski fakultet, Beograd
milmil@f.bg.ac.rs

O brojanju i merenju (drugih) ljudi (za novac)*

Apstrakt

Brikolirajući istraživačke pristupe antropologije nauke sa subdisciplinarnim tematskim horizontom kulture revizije, primenjenim na „reformske“, tj. pseudoreformske procese u srpskoj nauci i visokom obrazovanju, promišljam nastojanja da se discipline čiji su rezultati namenjeni „očuvanju identiteta“, odn. „upravljanju osećanjima pripadanja“ iz porodično-finansijskih bibliometrijsko- scijentometrijskih pobuda ukinu ili obesmisle. Tekst je eksplicitno posvećen smislu istraživanja i objavljivanja u identitetskim naukama, posebno analizi specifičnosti publika/korisnika kojima su one namenjene. U tekstu dalje analiziram dubinu kulturnog i naučnog rata koji trenutno traje u srpskoj intelektualnoj javnosti, a koji je izazvan nastojanjima da se jedan biznis zamaskiran u naučnu disciplinu, naime scijentometrija, nametne kao metanauka i arbitar procene kvaliteta svih drugih naučnih disciplina. Analizu i preporuke namenjujem svima onima kojima je u interesu da se predupredi pokušaj grupe građana da, putem zloupotrebe i veoma opasne manipulacije pseudoreformskom retorikom kojom je scijentometrija uspostavljena kao merilo kvaliteta naučne produkcije, naše društvo liši institucionalnih i ljudskih resursa u polju društveno-humanističkih nauka, sa ozbiljnim moralnim/civilizacijskim posledicama. U tekstu potom iznosim preporuke u vezi sa mudrom vladavinom, a posebno rešenje kako izaći iz tužne situacije u kojoj je zaglavljena naša naučna politika.

Ključne reči:

kultura revizije, scijentometrija, društveno-humanističke nauke, naučni i kulturni ratovi, antropologija nauke, Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci, Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Tokom tri poslednja mandata srpskih ministara nauke i njihovih pomoćnika za fundamentalna istraživanja, svedoci smo zaoštavanja javne debate o naučnoj politici i politici visokog obrazovanja, koja se u poslednje vreme očituje povećanjem broja naučnih članaka, kritika i polemika, ili medijskih dopisa u vidu institucionalnih obraćanja i privatnih komentara. Izbor tematike, tip argumentacije i ulozi koji su u igri u ovom sve dubljem i širem

---

* Tekst predstavlja izlaganje u okviru naučnog skupa „Država, nauka, kultura“ Etnološkog i antropološkog društva Srbije, održanog u Etnografskom muzeju u Beogradu 18.06.2009. godine. Deo je šire analize, čiji je cilj da demistifikuje i razobliči koruptivnu osnovu i moralne implikacije upotrebe scijentometrijske pseudonauke u naučnoj politici Republike Srbije.

sporu, neodoljivo podsećaju na dugotrajne javne debate koje su se u severnoatlantskim društvima tokom poslednje četvrtine XX veka nazivale „naučni i kulturni ratovi“. Namera mi je da ovim povodom, budući da istražujem u oblasti društveno-humanističkih nauka, u kojoj postoji teorijsko-metodološka obaveza i akademska pristojnost da sebe refleksivno podvrgnemo sopstvenoj metodologiji, pružim nenumerološku ekspertizu i da ukažem na širi kontekst komodifikacije i merkantilizacije nauke i obrazovanja koji je nametanje scijentometrije ovim važnim oblastima društvenog života i elementima visoke kulture i kulturne baštine, već proizvelo i u razvijenijim ekonomijama od naše. Moj konačni cilj jeste da skrenem pažnju na činjenicu da ne samo da za društveno-humanističke nauke u Srbiji treba da postoji poseban, jasno definisan skup ekspertskih, naučnih a ne magijskih kriterijuma procene kvaliteta, već i da njih treba dodatno osnažiti i finansirati, verovatno putem promene nadležnosti među ministarstvima nauke i kulture. Imajući u vidu činjenicu da je reč o naukama drugog tipa, sa drugačijim ciljevima, drugačijim korisnicima i publikom, drugačijom ekonomijom i politikom znanja od nauka kojima se bave kolege iz onih naučnih polja iz kojih je regrutovana većina naučnih upravljača poslednjih godina, predlažem jednostavno i pravedno, politički mudro i administrativno lako primenljivo rešenje ove nesrećne situacije.

* * *

Srbija, društvo čija je država tokom poslednjih godina vodila između četiri i šest etno-konfesionalno generisanih ratova, na putu je da dozvoli sebi da u ime fah-idiotski shvaćenog progressa redukuje reformu nauke i visokog obrazovanja na lustraciju srpskih društveno-humanističkih naučnika putem scijentometrije. Društvo koje nije imalo hrabrosti da lustrira one sudije, političare, novinare, nastavnike, sveštenstvo, vojnike, policajce, niti pripadnike tzv. bezbednosnog sektora koji su devastirali: a) ljudske resurse, b) ekonomiju, c) nacionalno dostojanstvo, d) politički imidž, e) ekonomski rejting, e) materijalnu kulturnu baštinu i f) nematerijalnu kulturnu baštinu, unizivši našu populaciju i onemogućivši normalan život za barem tri generacije građana Srbije, dozvolice izgleda sebi da se odrekne ono malo preostale humanističke kulture, poslednjih tragova slobode mišljenja i istraživanja nužno politički impregniranih identitetskih tema – istorije, jezika, društva i kulture, tako što će izvršiti lustraciju identitetskih nauka, i to ne samo na pogrešan način nego i iz pogrešnih razloga.

Iako gajim izvesno liberalno poštovanje prema činjenici da je prof. dr Pero Šipka uspeo da razvije CEON, da se umreži sa Odeljenjem za naučne informacije Narodne biblioteke Srbije, da proda porodični bibliometrijsko-scijentometrijski biznis trima sastavima Ministarstva zaduženog za nauku, i to u kontinuitetu i uprkos smeni tri političke stranke na tom mestu, što je slučaj

redak u vezama politike i biznisa, i stoga vredan dodatne antikorupcijske pažnje, ozbiljno sam zabrinut zbog pseudo-liberalnih, anticivilizacijskih posledica koje proglašavanje merenja i brojanja konačnim arbitrima u ljudskim stvarima provereno proizvodi. Da ne bude zabune, merenje i brojanje nisu problem „po sebi“. I među nama, na društveno-humanističkom Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, izvestan broj kolega svoje karijere i predmete zbog specifičnosti tematike gradi na merenju i brojanju, i oni su među svojim kolegama iz društveno-humanističke većine potpuno zaštićena i uvažavana bihejvioristička manjina, potpuno ravnopravna u pravima i dužnostima (čemu svedoči činjenica da je aktuelni dekan profesor kognitivne psihologije). Problem predstavlja *konačnost, odn. odlučivost statistike kao jedne moguće teorije društva*. Reč je o tome da, iako statistika „po sebi“ naizgled nije opterećena ideologijom i drugim potencijalnim generatorima korupcije, *sama upotreba statistike kao konačnog arbitra u politici predstavlja ideološki izbor*, izbor koji metričku ekspertizu menadžersko-administrativne kaste u nastajanju pretpostavlja ekspertizi profesora odn. naučnika. Na primer, jedna Britanija jeste mogla hrabro da pokuša da „reši problem obrazovanja“ i „podigne kvalitet nauke“ u vreme gospođe Tačer, dajući meračima i brojačima određene ruke da ustanove „izvršnost“. Ovo je mogla da se usudi da pokuša, doduše sa katastrofalnim posledicama, zbog činjenice da je imala mogućnost da javno finansirano obrazovanje i nauku žrtvuje u kontekstu u kojem u svom društvu neguje i gaji neke od najuglednijih svetskih univerziteta, finansirane bilo iz renti u feudalnom poretku, bilo donacijama uglednih pojedinaca ili najvećih svetskih kompanija iz bivših kolonija. Uz to, kada je o našem Univerzitetu reč, poodavno je putem nacionalizacije ostavljen bez značajne imovine, tolike da na ucene bibliometrijsko-scijentometrijskog kartela ne bi ni morao da se obazire.

Evropske kulture poput naše to sebi nikada ne treba da dozvole. Politike Generalnog direktorata za obrazovanje i kulturu Evropske unije usmerene su upravo na *očuvanje* jezičke i kulturne raznovrsnosti evropskih društava. U tom smislu, iskustva Republike Slovenije i Republike Hrvatske, iako upotrebljiva u nekim oblastima društvene ekspertize (poput dizajna političkog sistema ili makroekonomske politike), i uprkos činjenici da u principu i delimično mogu da posluže za ugledanje na putu ka EU, ne predstavljaju mudar izbor i pri transformaci srpske nauke i visokog obrazovanja. Iskustva nekih drugih država, poput Italije, Grčke, Španije i, poslednjih godina, Irske, predstavljala bi nam bolji uzor.

Scijentometrija, primenjena na sva polja naučnog rada, dakle i na društveno-humanističke nauke koje, ukoliko se bave identitetskom, nacionalnom i regionalnom problematikom, uopšte nisu nauke istog tipa i ne pišu se prevashodno za internacionalnu naučnu već za domaću vannaučnu populaciju, onda kada je zasnovana na informacionom pulu pseudo-globalnih institucija, poput onog kompanije Reuters, i ukoliko je uspostavljena kao konačni arbitar o ljudskim stvarima, postaje moćno oružje menadžmenta

neupućenog u tematske, istorijske, teorijske i metodološke specifičnosti biznisa koji vodi. Kada društvene i humanističke nauke i pseudonauke postanu biznis, to za njih automatski znači i kraj. Ne kraj u smislu da više „neće postojati“, već kraj njihovog dosadašnjeg smisla kao civilizacijske vrednosti, stuba visoke kulture i brane konstantnom etnografskom osvežavanju.

Logika biznisa i logika relativno nezavisnog naučnog istraživanja međusobno se isključuju. Nauka, posebno ako je u pitanju nacionalna i regionalna ekspertiza, može da nastoji na relativnoj nezavisnosti od interesa. Može administracija na osnovu štrikliranja scijentometrijskih upitnika da procenjuje ko će biti profesor i ko će biti naučnik, ili oba, ali to onda više nije društveno-humanistička nauka relativno slobodna od dnevno-političkih mena, već poslovna praksa ispunjavanja želja ekonomskih i političkih ideologa. Administracija je tu da pomogne oblastima kojima je društvo preko države prenelo relativnu autonomiju i pravo delimične samoregulacije – poput medicine, advokature, nauke ili visokog obrazovanja – da funkcionišu i da se razvijaju u skladu sa društvenim potrebama, da se samoregulišu i kontrolišu kvalitet kontekstualno primerenim sredstvima. Ne verujem da ni u najsumanutijem od svih do sada neštedimice primenjivanih scenarija za samouništenje srpskog društva stoji da ono, budući u velikom procentu funkcionalno nepismeno i sada već više decenija prepušteno primitivizmu, narodnjaštvu, ratnom huškanju, misticizmu, kolektivnoj paranoji i milenarizmu, u kratkom roku treba da se odrekne najpismenijeg dela svoje populacije, da smanji izdatke za društveno-humanističku nauku i visoko obrazovanje umesto da ih poveća, i da potezom scijentometrijskog pera anulira šansu da se upravljanje osećanjima pripadanja stavi u funkciju razvoja.

U svim zamislivim društvima, osim u društvu jednog jezika, jedne kulture, homogeno deljenih identiteta i bez istorije, identitetske nauke su neophodne donosiocima političkih odluka. Ovaj članak zato predstavlja i apel upravljačima da ne dozvole usmeravanje transformacije niti ukidanje društvu neophodnih disciplina fantazmima o globalnoj samerljivosti, čiji privid ponekad može da stvori scijentometrijska magija. Da, globalne disciplinarnе zajednice postoje. Da, engleski jezik jeste u velikoj meri *lingua franca* nauke, i jednog dela društvenih nauka, posebno onih sa jakom bihejviorističkom tradicijom. Iako jeste istina da je engleski jezik *lingua franca* u nekim naučnim poljima, on to svakako nije u društveno-humanističkim naukama, posebno ne u Evropi. Ipak, ni to *nije tema* naučnog i kulturnog rata koji trenutno besni u Srbiji, niti je to uopšte sporno. Ono što jeste sporno, a na šta skrećem pažnju, jeste da se iza sve učestalije upotrebe pseudonaučne scijentometrijske „evidencije“ o navodnoj globalnoj neprepoznatljivosti, masovnoj lenjosti i sveukupnoj neučinkovitosti srpskih društveno-humanističkih naučnika i naučnica, krije jedna opasna a podmetnuta pretpostavka – da mi služimo istim ciljevima, imamo iste stilove zaključivanja, istu metodologiju istraživanja, i iste publike kao istraživači u biomedicinskim, tehničko-tehnološkim ili prirodnim naukama. Ta skrivena,

poдавno delegitimisana pseudo-argumentacija nastoji da nametne distribuciju resursa, otpuštanje ljudi, prestanak školovanja naučnog i nastavnog podmlatka, prestanak objavljivanja naučnih analiza, politički primenljivih procena i preporuka u časopisima i knjigama na našem jeziku i namenjenih domaćim akterima javnosti, a sve na osnovu brojanja i merenja onoga što: a) nije mudro i b) zapravo nije ni moguće čestito brojati i meriti.

Legitimacija ukidanja identitetskih nauka pseudo-reformskom retorikom delegitimise reforme nužne našem društvu. Njen neokolonijalni manir je uvredljiv, a posledice pogubne po same reforme koje namerava da sprovede ili podrži. Nepromišljen fantazam o legitimnosti zaključivanja sa deskriptivne činjenice o sklonosti/potrebi/navici/nužnosti, recimo fizičara i hemičara, da pišu jedni za druge na globalnom planu, na normativno zadato rešenje problema finansiranja nauke i visokog obrazovanja koje nude scijentometrijski majstori, a koje se svodi na podmetanje redukcije ukupnog učinka identitetskih nauka na časopise interesantne nekim drugim društvima i donosiocima političkih odluka u njima, nametnuo se u vremenima krize retorikom koja društveno-humanističke naučnike podseća na primitivna verovanja, poput magijskih, koja inače proučavamo, a za čiju demistifikaciju su obučeni i naši diplomci. Zato nije kasno da se nekolicina brojača citata zaustavi. Nije kasno da se zaustavi proces revizije putem merenja i brojanja „učinka“ identitetskih naučnika, trenutno zasnovan na redukciji istog tog „učinka“ na broj citata u časopisima koje nikada neće pročitati akteri naše javnosti niti donosioci političkih odluka u našem društvu.

Da predupredim nerazumevanja, ne zalažem se za apsolutno institucionalno finansiranje instituta, centara, fakulteta, odeljenja i katedri u polju društveno-humanističkih nauka. Takvu naučnu i obrazovnu politiku sebi mogu da priušte samo pristojna, bogata i razvijena evropska društva koja drže do sopstvenog dostojanstva, poput Francuske, Nemačke, Španije ili Italije. Jasno je da su administraciji u vremenu stranačkog snalaženja i budžetskog domišljanja potrebna tzv. objektivna, javno dostupna, ponovljiva i proveriva istraživanja naučne produkcije, ukoliko ne želi da bude proglašena pristrasnom, zabludalom, neukom ili samo rasipničkom. Problem počinje, i zatim se vuče do kraja izvođenja valjanog zaključka iz lažnih premisa, kada se potreba korisnika evaluacije da veruju njenim rezultatima svede na večnu, popularnu tj. narodsku zabludu da brojevi poseduju autoritet da nam predstavje svet kakav jeste. Štaviše – argument teče – oni ne samo da nam navodno predstavljaju svet, već nam i govore o „kvalitetu“ nečijeg „učinka“ u svetu, oni mogu da nam pomognu da tako predstavljen „kvalitet“ zatim „kontrolišemo“ i da time „unapredimo“ našu nauku i visoko obrazovanje. Na sreću, ili na žalost onih koji u ime nosilaca političke moći trenutno nastoje da „unaprede kvalitet“ visokog obrazovanja i naučnih istraživanja, a posebno u oblasti društveno-humanističkih nauka i nauka o umetnosti, jeziku i kulturi, smisao ovih disciplina, ono čime se bave i na planu istraživanja i na planu nastave, a posebno u domenu regulacije

društvenih odnosa i menadžmenta identiteta, ne samo da nije moguće pošteno izmeriti i izbrojati, nego se to nikada i ne sme činiti, iz civilizacijskih razloga.

Ideja o primatu jedne od nauka nad ostalima kroz istoriju – fantazija o mogućnosti da se metodologija, ili koncepti, ili ciljevi, ili rezultati jedne među naukama koriste kao osnova za procenu vrednosti ostalih, poznata je i temeljno demaskirana. Nekada je to bila fizika, ponekad filozofija, mnogi misle da je to fizička hemija ili molekularna biologija, a neretki i da je u pitanju istorija. Scijentometri koji se izdaju za naučnike, a čija su merenja i brojanja proglašena ne samo „naukom“, već i arbitrom kvaliteta produkcije u svim drugim naukama, višestruko promašuju cilj. Kada neko odluči da primeni scijentometriju na društveno-humanističke nauke, taj promašuje poentu u istom smislu u kojem bi poentu promašio onaj koji želi da dobije izbore najavom masovnih otpuštanja ili naplate poreza verskim zajednicama. Mudar političar bi promislio implikacije ove prakse.

Da ne bude zabune, mi, društveno-humanistički naučnici, ne mislimo da je brojanje i merenje ljudi nemoguće. Naprotiv, mi znamo da je veoma moguće i istorijski provereno veoma opasno i dostojno moralnog prezira, a da su ga u istoriji često i rado sprovodili donosioci političkih odluka na srednjim nivoima, po pravilu suočeni sa ozbiljnim problemima (npr. s „viškom“ ljudi druge boje kože ili etniciteta, viškom intelektualaca i sl., šta god da su njihove ideološke/religijske vođe percipirale kao problem). Čak i najzlonamerniji i najsumanutiji među donosiocima političkih odluka morali bi da znaju da je brojanje i merenje populistički zavodljivo, i da se – jednom kada se uzdigne na pijedestal i nečijom voljom, a po pravilu u skladu sa ličnim/grupnim interesom, proglasi autoritativnim osloncem za donošenje odluka – može kasnije upotrebiti i protiv onih koji su takav stil legitimacije političkih odluka inicirali. Upotreba statistike za legitimaciju teških političkih odluka, na primer za obrazlaganje finansiranja ponovnog pokretanja proizvodne trake za ručno farbanje automobila i istovremeno ukidanje onih intelektualnih institucionalnih i ljudskih resursa koji mogu da vam dokažu kada vam je ručno farbanje (ne)potrebno, a društveno-humanističko upravljanje osećanjima pripadanja u populaciji politički neophodno – jasno je *kontraindikovana*. U pitanju je kratkotrajan i *pogrešno primenjen „lek“ sa neželjenim dejstvima*. On će, doduše, doneti momentalne rezultate (etabliraće scijentometrijski biznis kao nauku, a ukinuti identitetske nauke, dok će oni koji se zajedljivo pitaju „šta je to?“ zadovoljno trljati ruke i preusmeriti sredstva u *svoje* laboratorije), ali šta kada nam na mesto javnih intelektualaca ponovo dođu majstori? Hoće li oni da nam donose procene rizika? Da neće možda moleri i bravari da nam budu motor razvoja?

Davanje subvencija decenijama upropašćavanim pseudotržišnim akterima nakon nominalnog raskida sa principima dirigovane privrede, istovremeno smanjivanju broja ili ukidanju instituta i odeljenja na fakultetima društveno-humanističkih nauka, putem postavljanja uslova da se prilagode fantomskim „međunarodnim standardima“, koji u ovom polju naučne produkcije a) ne

postoje, i b) konsenzusom u UN, SE i EU ni *ne treba* da postoje, ne samo da je nemoralna, već nije ni mudra razvojna politika. Jasnو je da u igri raspodele premalog budžeta u kojoj se prelamaju interesi tzv. prirodnih i tzv. društvenih nauka, instituta i fakulteta, starijih i mladih, lenjih i vrednih itd., često dolazi do sukoba istih tih interesa. Trenutno nam, a u ime titulara vlasti, mažu oči sedamnaestovekovnom statistikom i numerološkom scijentometrijskom pseudonaukom u kontekstu objektivnog siromaštva i konstantne, realistične nemogućnosti da se, u neartikulisanој демократији, novac sa beskonačnog subvencionisanja ručnog farbanja preusmeri na nauku i visoko obrazovanje. Svesni smo toga. Neki od nas dizajniraju iste te populističke politike. Čak i za to smo potrebni titularima vlasti. Ne moraju nas uvek i po pravilu smatrati motorom razvoja niti lekom za nacionalizam. Mogu nas po potrebi smatrati i čuvarima identiteta i postignutih odnosa моћи. Ali, оно што су актуелни titulari vlasti dozvolili sebi – da intelektualna zajednica Srbije biva unižavana slanjem brojača i merača da gase identitetski akcelerator – podseća na streljanje u jednom danu. Tako se osećamo. Do toga je dovela aktuelna naučna politika. Razočarani smo, uvređeni i uniženi – ne samo zbog toga ko je određen da stoji u streljačkom vodu, već i zbog ćoraka kojima se na nas puca. Budуći da smo identitetski profesionalci sposobni za upravljanje osećanjima pripadanja, na primer pri dizajniranju političkih kampanja ili instrumentalizaciji tradicionalnih vrednosti i simbola, mudar i odgovoran političar bi nastojao da nas ima na svojoj strani. Zato nastavak ovog članka eksplicitno namenjujem donosiocima odluka o donosiocima odluka u oblasti naučne politike u Srbiji.

Upotreba scijentometrije kao arbitra je politički nepromišljena

Mi, društveno-humanistički naučnici, rado i često pravimo misaone eksperimente. Bilo da se bavimo istorijom ideja ili studijama budućnosti, školujete nas, finansirate naša istraživanja i naše katedre, a povremeno i razvijate naše resurse zato što smo sposobni da mislimo na načine za koje nisu obučeni i opremljeni majstori, recimo farbari ili scijentometri. Šta majstor ili scijentometar ne može da Vam ponudi a može društveno-humanistički naučnik?

Bilo da ste nacionalisti ili antinacionalisti, „obema“ Srbijama je u interesu da u kontekstu ozbiljne ekonomske krize očuvaju, a posle krize i razvijaju, identitetske nauke. U posebnom je interesu onima koji žele da prevaziđu podelu na „dve Srbije“ – onima koji znaju da se osećanjima pripadanja upravlja najbolje kada se identitetski sukobi i kulturni ratovi usmeravaju i kanališu upravo „očuvanjem identiteta“. S tim u vezi, posebno je bitno razumeti da, nezavisno od toga da li su u pitanju oni identitetski naučnici koji veruju u stvari koje ne postoje (poput vampira ili nacija) ili oni koji društveno-humanistička istraživanja prilagođavaju upravljanju osećanjima pripadanja, u oba slučaja scijentometrija u potpunosti promašuje njihov smisao.

Za ovde relevantu raspravu posebno je važno raskrstiti s jednom unižavajućom i uvredljivom predstavom o društveno-humanističkim naučnicima kao inferiornim, a o našim disciplinama kao disciplinama „u razvoju“, koje tek treba da „dosegnu“ naučni status, u čemu će nam, navodno, bibliometrijsko-scijentometrijski kartel „pomoći“. Predstava o tzv. prirodnim naukama (obično redukovanim na logičko-epistemološku analizu nekih praksi fizike i hemije) kao o modelu za društveno-humanističke nauke veoma je stara i predstavlja jednu od zdravorazumskih, prevaziđenih, dokazano delegitimisanih i danas poprilično primitivnih predstava o naučnoj aktivnosti, zbog koje već brucoši padaju na ispitu.

Ipak, da li je u pitanju pobuna lenjih, što je argumentacija koju nastoje da podmetnu vlasnici scijentometrijskog biznisa? „Vi Milenkoviću“, reći će aktuelni brojač, „brkate predmet i rezultate društveno-humanističkih nauka u nameri da ih nekim trikom prikazete kao posebne, nesamerljive, brojanju i merenju nepodložne. Ono što vi u stvari želite jeste da zaštitite svoje profesore koji su lenji i koji ne zaslužuju katedre koje drže. Vi propagirate da naučnici, a posebno univerzitetski nastavnici, treba da budu zaštićeni kao beli medvedi i da niko, a posebno oni koji ih finansiraju, nemaju uvid u to da li, šta i koliko kvalitetno rade! Vi, mladiću, sa pretpostavljene a možda i stvarne fundamentalne različitosti i specifičnosti *predmeta* društveno-humanističkih nauka pogrešno zaključujete o ekskluzivnosti njihovih *rezultata*.“

Šta odgovoriti našem trenutnom brojaču? Upravo to da je razlikovanje intrinzičnog i instrumentalnog ključni rezultat razvoja humanističke civilizacije na kojem i zasnivamo njenu odbranu od svake magije, pa i numerologije. Nezavisno od toga da li se za specifičnosti identitetskih nauka zalažete kao političar koji će usvojiti argumente u prilog njihovoj intrinzičnosti (na primer, zato što znate da populacija zna da joj „čuvamo identitet“) ili zato što politički sledite instrumentalni tip argumentacije (na primer, time što smatrate da omogućavamo upravljanje osećanjima pripadanja u populaciji vekovima usmeravanoj precenjenim idejama) ili ako, budući mudar i odgovoran političar, znate da se populacijom upravlja, a uslovi njenog života unapređuju upravo kombinovanim usmeravanjem putem očuvanja, vi *ako i samo ako* imate na raspolaganju znanje koje je kontekstualno prilagođeno populaciji kojoj pripadate/kojom upravljate, možete uopšte da se nadate da možete da se oslonite na nauku u procesu upravljanja.

To nas vodi pitanju *smisla istraživanja i pisanja u identitetskim naukama*. Mi istražujemo i pišemo ne da bismo fascinirali recenzente nekog časopisa, nego zato da bismo istraživali/otkrili/razumeli/objasnili/kritikovali ljudski svet i pomogli akterima javnosti da kompetentno i svrhovito upravljaju. Naša *primarna publika* nisu malobrojni čitaoci naučnih časopisa u drugim društvima, već političari, sudije, novinari i drugi *akteri javnosti* u našem društvu. Odavno smo se osvestili da „pisanje društvenjaka za društvenjake“ prosto nema smisla (osim kao umetnost). Mi *primarno* ne obaveštavamo svoje kolege u Japanu ili

na Aljasci šta smo otkrili, proverili, zaključili ili promislili. Mi to *možemo* da uradimo, i zaista ponekada i radimo sredstvima koja podsećaju na ona uobičajena za prirodne, biomedicinske ili tehničko-tehnološke nauke, ali to niti je primarni smisao postojanja naših disciplina, niti urgentna funkcija društveno-humanističkih nauka u društvu koje se oporavlja od teških identitetskih trauma. Jednostavnije rečeno – *ne služimo tome* da nam se dive drugi društveno-humanistički naučnici. *Upravo to bi bilo rasipanje budžeta.*

Ilustracije radi, ne želim da objavim rad o politici srpske etnologije u nekom časopisu iz Prerije samo zato što se nalazi na kartelizovanoj citatnoj listi, zato što je to: a) časopis iz Prerije i b) zato što poruku moje analize treba da razmotre novinari, sudije, političari i drugi protagonisti javnog mnjenja u Srbiji. To, naravno, ne znači da u tom časopisu neću objaviti članak iz antropologije naučnih i obrazovnih politika i, preciznije, o implikacijama zaposedanja reformskih pozicija od strane neke specifične društvene grupe po same reforme, na primer, grupe građana–scijentometara koji se lažno predstavljaju kao (društveni) naučnici, pa još i kao arbitri naučne politike u Srbiji, u nastojanju da je učine Prerijom. Radije ću ga objaviti u nekom antropološkom časopisu koji nije na SSCI listi. Recimo, u *Social Anthropology*, *Ethnologie française*, *Ethnologia Europea*, *Anthropological Journal of European Cultures*, *Ethnologia Scandinavica*, *Anthropological theory*, *Qualitative research* ili *Ethnologia Balkanica*, a ukoliko imam nameru da reformske procese proučavam u interkontinentalnoj komparativnoj perspektivi, u *International Journal of Anthropology*, *Japanese Review of Cultural Anthropology* ili u *Ethnograficheskoe obozrenie*. Ili, zašto da ne, u nekom politikološkom, pravno-teorijskom, sociološkom ili etnološko-antropološkom časopisu koji se objavljuje u Srbiji, kao što su: *Anali Pravnog fakulteta*, *Sociologija*, *Theoria*, *Etnoantropološki problemi* ili *Antropologija*, gde je zapravo i relevantnije da ga objavim, ne bi li mogli da ga pročitaju donosioci političkih odluka/akteri javnosti.

Samo ukoliko donosioci političkih odluka uopšte mogu da iskoriste rezultate *akterima javnosti i populaciji razumljivih* društveno-humanističkih istraživanja, promišljanja i prilagođavanja, dakle samo ukoliko su ti rezultati društveno korisni i ukoliko se proizvode za potrebe donošenja i sprovođenja političkih odluka, a ne za potrebe uskih, ograničenih, često narcisoidnih i u tehničkoj terminologiji zatvorenih naučnih zajednica, ove discipline imaju smisla.

Logika identitetskih nauka fundamentalno je, dakle, suprotna logici neidentitetskih nauka. Dokle god ljudske populacije budu živele u više od jednog društva, i dokle god u našim institucijama, posebno političkim, budu služili akteri koji govore više od jednog jezika, koji dele više od jednog sistema vrednosti, dakle dokle god ne budemo imali identitetski-neutralnu politiku – biće nam potrebna specifična, kontekstualizovana, često retka znanja identitetskih nauka. Ova argumentacija važi nezavisno od toga da li sebe vidite

као „čuvare nacije“, „modernizatore društva“ ili su vam ti ciljevi strateški mudro hibridizovani. Važi i nezavisno od toga da li mislite da je lakše upravljati populacijom putem kontrole etničkih, religijskih i drugih identitetskih podela, ili populacijom relativno autonomnih individua. Dakle, nezavisno od teorijskih modela pojedinca, društva, i njihovog odnosa na kojima gradite donošenje političkih odluka.

Kako predupređiti širi naučni i kulturni rat?

„Naći ćete se i vi na vetrometini“, zajedljivo je uskliknuo administrator, naslađujući se činjenicom da će višedecenijsku frustraciju razrešiti sada kada konačno ima moć da satre društveno-humanističke naučnike, te lenjivce koji samo naglabaju i filozofiraju, čije radove niko i ne čita, i koji samo rasipaju dragocene oskudne resurse koje bismo mogli da potrošimo u laboratorijama na eksperimente. Ne podseća li primitivna mržnja s kojom je donedavni administrator osnovnih istraživanja nastojao da ukine, da poništi, da unizi druge – u ovom slučaju intelektualnu zajednicu Srbije – na logiku etničkog čišćenja? Da li administratore možda treba zameniti nekim „društvenjakom“? Ne, svakako da ne treba. Zamena jednog percipiranog jarma drugim u tom slučaju dovela bi do osećaja ugroženosti prirodnih, tehničko-tehnoloških i biomedicinskih nauka, produbila i perpetuirala sukob koji u interesu društva mora da bude okončan.

„Hm, kako postupiti pošteno prema svima, ne manipulirati njihovom očiglednom nesamerljivošću, ne davati prednost jednima nad drugima ili trećima...?“, pitao bi se mudri, odgovorni i ka javnom interesu orijentisani političar. „Setio sam se! Razdvojiću ih, ionako su veštački objedinjeni prevaziđenom utopističkom koncepcijom o `jedinstvu nauke`! Naučna polja toliko različita po kognitivnim obrascima, metodologiji, istoriji akademizacije; toliko različite naučne zajednice po pitanju društvenih funkcija i civilizacijske uloge razdvojiću u – tri linije finansiranja projekata, vremenom i u tri univerziteta, sa trima, njima kontekstualno prilagođenim i smislenim kriterijumima i ciljevima. To je način da ponovo pokrenem reformske motore! To je način da ne bacam ionako malobrojne naučnike i univerzitetske nastavnike, u relativno nerazvijenom društvu, u koštac međusobnih iscrpljivanja, nego da ih umesto toga upregnem u smeru društvenog razvoja. Da vidimo... šta nam je za to potrebno. Svakako je potrebno da pojam progressa ne redukujem na tehnološki razvoj, kao i da pod naučnim standardima ne smatram isključivo one koji važe za deo produkcije u nekolicini eksperimentalnih nauka... Društveno-humanistički naučnici su mi dragoceni zato što dele identitet sa svojim proučavanima, a naučio sam da je nelegitimno i infantilno izmeštati se iz zajednice koju želim kritički da unapredim. Oni su mi, dakle, potrebni ne samo zato što su trenirani da razumeju ljudski svet i što mogu da ga objasne, već i zato što su sposobni da kontrolišu, predviđaju, ukazuju i savetuju o

posledicama konkretnih političkih odluka. Dobro je, uspeo sam! Rešenje je jednostavno. Poneko će se buniti zbog ustaljenih navika, poneko će me kritikovati zašto razdvajam ministarstva i pravim posebne univerzitete, ali već za nekoliko godina će im postati jasno da nismo pogrešili kada smo očuvali makar minimalnu osnovu civilizacije u Srbiji.“

Mudar političar bi, osim toga, promislio jedan ne malo verovatan scenario u kojem – u nekoj sledećoj političkoj podeli karata, a takođe motivisan osvetom, privatnom verom ili finansijskim interesom – osnovnim istraživanjima počinje da upravlja jedan podjednako ostrašćeni, ovog puta identitetski naučnik, koji smatra da su „isključivo društveno-humanističke nauke vredne finansiranja, budući da su nam jedino one i potrebne... Imajući u vidu sva dosadašnja istorijska iskustva, kao i kratkoročne i srednjoročne analize budućnosti srpske ekonomije, a posebno imajući u vidu dosadašnje više nego skromne globalne učinke i prepoznatljivost srpskih prirodnih nauka – bez nobelovaca i bez globalno uglednih institucija, jasno je da su globalni dometi minorni u odnosu na ogromne troškove, i da sve što nam je u domenu nauke i tehnologije potrebno, jednostavno možemo da uvezemo, kupimo, ili kopiramo“. „Nasuprot tome“, razmišljaće naš možda već sledeći upravitelj, „ono što nam je stvarno potrebno, jeste da unapređujemo društveno-humanističke nauke, prilagođavamo se internacionalnim integracijama, gradimo kulturu mira, tolerancije i razumevanja među etničkim, konfesionalnim i drugim identitetskim zajednicama, da težimo uspostavljanju društvenog konsenzusa, da produbljujemo samorazumevanje, sve sofisticiranije preispitujemo sopstvenu prošlost i sve mudrije planiramo sopstvenu budućnost... da zadovoljavamo elementarne potrebe političke nacije, čuvamo njene kulturne specifičnosti, i politički svrhovito putem očuvanja identiteta izbalansiramo reformski potencijal i društveni legitimitet u vremenima kriza i promena.“

Zamislimo sada i nekog upravitelja fundamentalnim istraživanjima, koji bi smatrao da kolege iz prirodnih, tehničko-tehnoloških i biomedicinski nauka „nisu vredni finansiranja“ u skladu sa nekim novoustanovljenim kriterijumima, zato što ne objavljuju knjige na srpskom jeziku, za srpsku publiku, srpske političare, novinare, sudije, književnike i druge aktere srpske javnosti, u kojima objašnjavaju, recimo, značaj genetike za srpski kulturni identitet, ili ulogu fizike u očuvanju arhiva!? „I to ne neke tamo knjižice sa slikama, neke tamo udžbenike u kojima prepričavaju tuđe eksperimente i možda citiraju pokoji sopstveni, uz mnogo šema, dijagrama, s nekim tamo formulama, nego prave knjige, od jedno dvesta-trista strana.“ Zamislimo tako orijentisanog političara koji, vođen primerima nekih svojih prethodnika, a obuzet svojom verom nalik na njihovu, odluči da legitimise privatna razmišljanja o nauci i društvu, ili nečiji poslovni interes nalik CEON-ovom, na primer tako što će angažovati nekog revizora da prebroji monografije i citate monografija od petsto strana na srpskom jeziku, koje su do sada objavili srpski prirodni naučnici, recimo prvo oni zaposleni na hemijskim fakultetima i fizičkim institutima!? Po čemu bi se

takav upravitelj razlikovao od donedavnog? Dok aktuelnom upravitelju legitimitet daje neuko narodsko shvatanje da brojevi treba (zato što naizgled mogu) objektivno da predstavljaju stvarnost, sledećem će legitimitet pružiti podjednako narodsko shvatanje da moramo da „očuvamo svoj identitet po svaku cenu, da znamo šta smo i ko smo, a da oni koji o očuvanju identiteta ne brinu nego tamo nešto muljaju po laboratorijama nisu vredni ni pomena... Neka one koji čuvaju identitet čestica, ćelija, talasa, sila, jedinjenja, polja i struna finansiraju ista ta jedinjenja i strune, šta se to nas tiče...“.

Slobodan sam da vas podsetim da nema univerzalnih rešenja. Nema „fundamentalnih“ istraživanja identitetski osetljivih tema koja ne zahtevaju kustomizaciju pred upravljanje (u smislu u kojem se u istoriji srpske nauke fundamentalno redukuje na tzv. univerzalno). To znaju i bruceši društveno-humanističkih nauka, ali ne znaju revizori. Potrebni su vam društveno-humanistički naučnici i kao autori i kao medijatori političkih rešenja, često nepopularnih, nejasnih, populaciji dalekih i po rezultate izbora pogubnih. Ne dozvolite da pomislimo da ste nas se odrekli na osnovu delovanja nekolicine. Ne dozvolite da nas grupica pseudo-reformskih aktera, zainteresovanih za svoj biznis ili razrešenje sopstvenih frustracija, trajno preusmeri ka kreiranju novih političkih opcija. Tako ne bi postupio odgovoran političar.

Identitetske nauke imaju trajni civilizacijski značaj i mudro je da sprečite njihovu devastaciju zato što je naučna politika nerazdvojiva od obrazovne i kulturne politike. Bilo da imate istorijsku misiju da „naciju spasete od neprijatelja“, ili da ste svesni kontraindikacija nacionalizma, s misijom da pomognete populaciji da se oporavi, izleči, obrazuje, obogati i povrati makar elementarno dostojanstvo i ugled posle ratne traume, potrebne su vam društveno-humanističke nauke, vekovima prilagođavane regionalnim i nacionalnim istorijskim i identitetskim specifičnostima, sa svojim sofisticiranim metodologijama, raznovrsnim publikama, specifičnim i retkim znanjima. Ukidati ih pod plaštom „reforme“, svedene na brojanje citata, (povrh toga – na pogrešnim mestima) luksuz je koji sebi sumnjam da mogu da priušte mnogo bogatija i manje nesrećna društva od našeg.

Identitetske nauke imaju trajni civilizacijski značaj i zato što su element visoke kulture, kriterijum distinkcije po kojem se naše društvo razlikuje od manje razvijenih društava. Redukovanje pojma progressa na visinu GDP-a jeste razumljivo i verujem da može da zaseni prostotu, zato što je jednostavno, izraženo brojevima i odaje privid univerzalne primenljivosti. Ali, postoji nešto što se brojevima ne može izraziti, a zove se kultura. Osim te nepremostive prepreke pokušajima da se scijentometrija upotrebi kao arbitar u kontroli kvaliteta, društveno-humanističke nauke, a posebno identitetski orijentisane discipline među njima, predstavljaju i nematerijalnu kulturnu baštinu u užem smislu. Predmeti, rituali, verovanja, samopoimanja i drugi elementi kulturne baštine irelevantni su izvan konteksta primene i konteksta verovanja. Smatrati da se zaštita kulturne baštine svodi na povremenu restauraciju nekog objekta, a

zanemariti njen smisao – znači odreći se i svakog načina da se istom tom baštinom upravlja. To je u politici posebno poguban put. Iako deluje kao nedvosmisleno jasno da se predstave, verovanja, rituali i drugi elementi kulturne baštine mogu „izbrojati“, ono što majstori mogu da vam izbroje nema ama baš nikakve veze ni sa funkcijama ni sa značenjima u kulturi. Biću slobodan da podsetim da se u politici ne manipuliše brojem rituala i verovanja, nego sadržajem simbola i vrednosti, njihovim funkcijama i primenama. Mudar političar ne bi smetnuo s uma ova fundamentalna znanja.

* * *

Da li će do šireg naučnog i kulturnog rata, poput onih u severnoatlantskoj civilizaciji, u Srbiji uopšte doći? Verujem da su šanse da se to dogodi zapravo veoma male, i da ćemo umesto rasplinjavanja argumentacije u javnosti biti svedoci mnogo pogubnijeg ishoda – produbljivanja jaza između intelektualne zajednice i do sada relativno pristojnijih političkih opcija. Razlog tome leži u činjenici da humanistički intelektualci ratove ne vode u naučnim publikacijama (poput ove), već javnost usmeravaju delovanjem kroz medije, pa se aktuelne rasprave mogu klasifikovati i proučavati kao kulturni, ali ne i kao naučni ratovi. Naučno zasnovana argumentacija inače u našem društvu ne igra bitnu ulogu, posebno ne u javnim sporovima – nad njom tradicionalno prednjače politička identitetska argumentacija i ekonomska argumentacija distribucije. Povrh toga, iniciran je još pogubniji trend po demokratsku konsolidaciju – povlačenje humanističkih intelektualaca iz javnosti, u kojoj ih zamenjuju politički analitičari i ekonomski eksperti. To znači da nam je javnost svedena na prividno „infrastrukturne“ dileme i da o kulturi i identitetu, a posebno o njihovom menadžmentu, više praktično nema ni govora. Takvo stanje posledica je aktuelnog tehnicističkog pogleda na nauku i osiromašujućeg, redukcionističkog pogleda na tipove i funkcije nauke. Mudar i odgovoran političar ne bi dozvolio da mu jednostavnost dnevopolitičke analize zamagli promišljanje budućnosti i uskrati priliku da usmerava osećanja pripadanja.

* * *

Ovde iznesena analiza preliminarnog je karaktera (svaka od ovde analiziranih implikacija upotrebe pseudonauke kao arbitra u naučnoj politici zavređuje zasebnu analizu). Namenjujem je svima onima kojima je u interesu da se ne produbi ozbiljan naučni i kulturni rat u intelektualnoj javnosti, izazvan za sada delimično uspešnim pokušajem *nekoliko udruženih osoba, a u skladu sa privatnim interesom predstavljenim kao da je javni*, da monopolizuju donošenje odluka u oblasti naučne politike u Republici Srbiji. Time bi, putem zloupotrebe i veoma opasne manipulacije pseudo-reformskom retorikom i uspostavljanjem scijentometrijske pseudonauke kao merila kvaliteta naučne produkcije, naše

društvo lišili institucionalnih i ljudskih resursa u polju društveno-humanističkih nauka, sa ozbiljnim civilizacijskim posledicama.

Uveren sam da će mudar političar, shvativši poruku pre nego što bude kasno, uvideti da od naučnog i kulturnog rata koji potresa intelektualnu javnost i preti da ponizi i poništi prirodno savezništvo ka stabilnosti i blagostanju orijentisanih političara sa društveno-humanističkim naučnicima, korist mogu imati samo kratkovidni, a da će se devastiranje intelektualnih resursa za menadžment identiteta vratiti kao bumerang, možda već na sledećim izborima. Povrh toga, mudar i odgovoran političar će znati da je ovde u igri nešto mnogo vrednije od rezultata pojedinih izbora – očuvanje civilizacijskih minimuma u naciji temeljno retradicionalizovanoj, refoklorizovanoj i ophrvanoj etnoprimitivizmom. To su stvarne prepreke razvoju, i njih administratori mogu da stave pod kontrolu samo u saradnji sa društveno-humanističkim naučnicima. Objavljivanje u scijentometrijskom kartelu, posebno u časopisima o Preriji ili Arktiku, u tome ne može ama baš nimalo da pomogne.

* * *

Imajući sve navedeno u vidu, nudim nekoliko preliminarnih, dobronamernih, prijateljskih i još uvek savezničkih saveta o *kulturi kritičkog samounapređivanja*:

1. U kontekstu globalne retradicionalizacije, u aktuelnom procesu u kojem su konsolidacija demokratije, uspostavljanje društvenog konsenzusa, produblјivanje kulturne, etničke i konfesionalne tolerancije, pa i elementarni procesi poput opismenjavanja, uspostavljanja primarne zdravstvene zaštite ili zaštite životne sredine, fundamentalno kompromitovani oživljavanjem srednjovekovnih môra i osamnaestovekovnih romantičarskih prečenjenih ideja, efikasno treba promisliti i na promišljanju zasnovati političke odluke o nastojanjima grupe građana da fatamorganu tržišne samoregulacije prošire na naučnoistraživačke institucije i institucije visokog obrazovanja u oblasti društveno-humanističkih nauka. Treba ih sprečiti da dodatno kompromituju reformske procese neophodne našoj kulturi, putem lišavanja našeg društva *jedinog naučnog polja profesionalno osposobljenog da utiče na kanale socijalizacije, kolektivne imaginacije i političke mobilizacije*.
2. Osećanjima pripadanja u kontekstu globalne retradicionalizacije naj mudrije je upravljati usmeravanjem resursa sopstva tipičnih za populaciju od strane onih kojima populacija veruje, sa kojima se identifikuje i koje smatra „svojim“. Ko je sposoban da političare, novinare, sudije i druge aktere javnosti putem naučnih projekata i ekspertskih analiza redovno informiše i savetuje po tim pitanjima, da im daje ideje i pruža rešenja prilagođena domaćem kontekstu, na jeziku razumlјivom domaćim akterima javnosti?

Upravo društveno-humanistički naučnici! Oni/e koji/e se ključnim resursima sopstva odn. temama poput istorije, jezika, društva, kulture, umetnosti i identiteta profesionalno bave, institucionalno organizovano, decenijama ili sad već i više od vek i po ih prilagođavajući kontekstima – uvek lokalnim, nacionalnim i regionalnim, nikada univerzalnim u smislu u kojem su to izvesni rezultati laboratorijskih eksperimenata.

3. Mudar političar bi, imajući prethodno u vidu, nastavio da finansira i traku za ručno farbanje automobila i institucionalne i ljudske resurse u polju društveno-humanističkih nauka i umetnosti, posebno zato što zna o čijem se identitetu radi a ko je za menadžment identiteta sposoban.
4. S tim u vezi, mudar političar ne bi dozvolio da ljudi koji ne čitaju knjige odlučuju o bilo čemu, a da ljudi koji ne pišu knjige odlučuju o ljudima koji ih pišu.
5. Mudar političar ne bi dozvolio da se jaz između „prirodnjaka“ i „društvenjaka“, „naučnika“ i „umetnika“, „starih“ i „mladih“, „fakulteta“ i „instituta“, „vrednih“ i „lenjih“, kao ni drugi slični manipulativni konstrukti zasnovani na statističkoj arbitrarnosti, uvreže, zapate, pa oglođu oskudne civilizacijske resurse koje smo izgradili u dvestotinak godina moderne srpske države.
6. S tim ciljem, mudar političar bi predupredio dalje sukobe unutar istraživačko-akademske naučne i humanističke zajednice, izazvane zlim namerama, uvredljivim postupcima i štetnim odlukama motivisanim privatnim problemima, precenjenim idejama i finansijskim interesima grupe građana, tako što bi postepeno razdvojio resurse, posebno izvore finansiranja, kanale ulaganja i metode procene kvaliteta uloženog. U relativno kratkom a razumnom roku, ustanovio bi podelu nadležnosti, procedura, kriterijuma i finansija među različitim naučno-obrazovnim poljima odn. podelu Ministarstva nauke na sektore zadužene za različita polja naučno-istraživačkog rada, poštujući specifičnosti različitih naučnih polja, sa sve pripadajućim razdvojenim administracijama, podzakonskim aktima i relevantnim procedurama.
7. Mudar političar bi, potom, privremeno razdvajanje naučnih polja u okviru Ministarstva nauke nastavio izmeštanjem identitetskih nauka u domen Ministarstva kulture. Neraskidiva veza identitetskih nauka sa kulturom i umetnošću, dakle sa Ministarstvom kulture, predstavlja relativno jednostavan i relativno brz put da se finansiranje i razvoj onih naučnih zajednica koje pristaju, i društveno-humanističkih nauka koje ne pristaju da budu podložne numerologiji i sličnim magijskim praksama, zauvek institucionalno razdvoje, a dalji naučni i kulturni ratovi preusmere ka smislenim pitanjima od javnog značaja. Temeljnu rekonfiguraciju naučne politike, prestanak unižavanja društveno-humanističkih nauka, konačno postavljenje makar pomoćnika ministra za ovo polje naučnoistraživačke

42 Култура ревизије у савременој Србији

delatnosti i, potom, izmeštanje društveno-humanističkih nauka i nauka o umetnosti, jeziku i kulturi iz Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja u Ministarstvo kulture, odgovoran i mudar političar smatrao bi svojim prioritetom.